

Um illvøkstur í Eiðis læknadømi

27. juni 1920 — 26. juni 1952.

Eftir R. K. Rasmussen.*)

Næstan öll hagtöl viðv. illvökstri**) fáast við deyðatalið, sjáldan sært tú nakað um sjúkdómsfyrikomingina, og hesi orð merkja ikki tað sama — alt annað. Nakrir sjúklingar við illvökstri doyggja av øðrum sjúkum, og onnur verða frísk. Hesi koma tí ikki upp í illvakstrarhagtölini, um tey bert fáast við tey deyðu.

Meðalfólkatalið í tí parti av Föroyum, talan her er um, kenna vit í 6 fimmaraskeiðum í tíðini 1/1 1921—3/12 1950. Meðaltalið á heum tølum verður 2256, og er hetta uttan iva ógviliga nær við miðalfólkatalið í Eiðis læknadømi í tíðini 27/6 1920—26/6 1952. Í hesum tíðarskeiði finga í Eiðis læknadømi 124 fólk illvøkstur, og eru tað 17,2 nýggir tilburðir um árið fyri hvørjar 10.000 íbúgvar, og læknin á Eiði hevur sæð nær við 4 nýggjar tilburðir yvir hövur á hvørjum ári.

Uppi illvøktir eru í hesi grein umframt krabbavøktir töld holdvøktir, heilavøktir, lympho-granulamatoxis og

*) Týtt hevur Jóhannes av Skarði.

**) Í greinini verða nýtt hesi nýrði: *Nývøkstur* fyri neoplasma, *illvøkstur* fyri illkynjaðar (malignar) vøktir og *spakvøkstur* fyri góðkynjaðar (benignar) vøktir. *Úrvøkstur* fyri vøktir, sum eta seg inn í (infiltrera, invadera) vevnaðin rundan um upphavsvøkturin. Og *frávøkstur* fyri metastasur.

lympho-blastom, men endometriosis — av tí vita vit um ein tilburð — er ikki töld uppí.

Á talvu I eru teir 124 sjúklingar við illvöktstri settir upp eftir hvar á kroppinum sjúkan er, og hvussu hon hevur tikið seg upp hjá tí einstaka, kunnu vit lesa á talvuni. Av öllum 124 doyðu 101 av illvöktstri, t. e. 14 fyri hvørjar 10.000 íbúgvar, ella stívliga 3 deyðir hvørt ár — eitt tal, sum er nakað væl hægri enn talið fyri allar Føroyar eftir teim kunngjördu lýsingunum fyri árin 1921—51¹⁶). Samsvarandi donsk töl fyri sama tíðarskeið eru ímillum 13,7 og 17,7. Men so mugu vit ikki gloyma, at illvöktur í lívmóðirini als ikki er við á talvu I, og í Danmark krevur henda sjúkan mong offur. Illvöktur í lívmóðirini kemur fyri í Føroyum, men heldur sjáldan. Samanburður ímillum Føroyar og Danmark kann lættliga koma a vísa skeivt eisini av aðrari orsök. Illvöktur er at kalla bert hjá vaksnum fólki og fyrst og fremst hjá gomlum og avgomlum. Í Føroyum er o. u. triðjungurin av íbúgvunum undir 15 ár, í Danmark slakur fjórðungurin. Teir aldursflokkar, sum í Danmark eru eldri enn 15 ár, eru tí upp á seg stórri enn í Føroyum.

1. talva vísir, at 3 tilburðir, sum hövdu illvöktur, tá ið tey doyðu — men henda sjúkan var ikki deyðaatvold. Tey doyðu av beinkrími: ♀, 85 ár (epithelioma nasi) og ♂, 77 ár (epithelioma labii inf.); bæði hövdu frávöktur víða um. Hin triðji, ein 76 ára gl. maður við C. prostatae, doyði av blóðeitran (sepsis) og lungnabruna (bronchopneumonia). Hann hevði skorið seg í grinda-drápi, og úr skurðinum komu hesar sjúkur. — Eftirlitstíðin er í hesi ritgerð sett til 5 ár. Bert tann, siga vit, er lektur, sum í 5 ár eftir skurð onga afturkomu ella frávöktur hevur.

Á 1. talvu síggja vit harumframt, at 7 vóru skorin fyri sjúkuna og at vísa seg leys við hana, tá ið tey doyðu. Men enn vóru ikki gingin 5 ár síðan skurðdagin — ógjörligt tí at vita, hvørt frávöktur hevði komið, um tey hövdu

livað longur. Av hesum sjeý var ein maður, sum í 1937 varð viðgjörður við úrskuri fyri cancer penis. Varð aftur í 1943 skorin fyri nýggjan vöktur á sama stað, doyði nakrar fáar mánaðir seinni av áhaldandi slím á lungunum (bronchitis chron.) og bróstmöði (astma) 79 ára gl. Illvökturin kom frá glans; eingin phimosis og eingin eitlatroti. Á ungum árum — tá ið hann var í tjúgunum — varð litið illvakstrarsár tikið burtur av undirvörrini högrumegin. Hann roykti illa longu tá og nýtti kritpípu.

Eitt konufólk, sum við árslok 1951 varð skorið fyri illvöktur í bróstinum (c. mammæ) (sí sjúkusögu IX í deildini um hesa sjúku), var 26/6 1952 enn frísk. Sama var við manni, sum í 1952 var 77 ára gamal. Úr ytra eygnakróki vinstru megin kom ein áflatur vöktur, eitt sindur túgvuskapaður og 2—3 mm tjúkkur. Hann skeystst, uttan at vaksa seg fastan við eygnarovan el. hornhindina, so langt inn, at hann at enda fjaldi sjónopuna. Rondin upp og niður á vöckstrinum hevði ein boga inná og var rættuliga týðulig, og út úr henni kom tætt í tætt av elaklönum tægrum. Fyrsta byrjanin var mong ára gomul. — Vökturin varð tikin burtur. Sjóneykuranns.: Carcinoma papillomat. — 72 ára gamal maður var einasti illvakstrarsjúklingur í hesum læknadömi, tá ið 32 ára langa tíðarskeiðið var at enda. — Tíggju vórðu frísk aftur með alla.

Á 1. talvu síggja vit har afturat, at av teim 124 við illvöckstri í Eiðis læknadömi var sum nevnt omanfyri, eingin tilburður við illvöckstri í lungunum. Men so er í hesum tali ein maður við illvöckstri í h. lungahindu og frá vöckstri í eitlunum undir hondini. Ein eiril varð tikin burtur, og sjúkuavgerðin varð vissað. Hin sjúki var maður, sum doyði í 1930, 54 ára gl. Hann hevði havt sjúkdómseyðkenni í 2 ár. Lungahindan gjördist við og við so tjúkk og hörð, at förlig opinnál at enda ikki fekkst ígjøgnum hana.

Á 1. talvu eru 2 sjúkl. við heilavöckstri (tumor cerebri). Annar var 31 ára gl. maður tá hann doyði. Tó at hann ikki varð skorin, og vit tí onga sjóneykumynd hava, er

kortini ivaleyst, at vökturinn var illkynjaður. Hinn sjúkl. var eisini mannfólk. Vökturinn, eitt gliom, var tikin burtur, stutt áðrenn hann doyði, 35 ára gl. Enn er ein sjúkl. við vöktstri á heilanum, og skal hann verða nevndur í stuttum. Hetta var genta, sum doyði í 1951 av beinkrími 38 ára gl. Hon varð skorin í 1934. Sjóneykurannsókn vísti cranio-pharyngeom við einum lepa av bindivevnaði uttan rovu-skin. Hesin vöktur kann tí neyvan rokna upp í teir illkynjaðu, og er heldur ikki taldur uppí her.

Tríggir tilburðir standa saman av navninum c. abdominis. Hesi orð verða nýtt fyri at vísa, at vit ikki við vissu vita, hvør limur í kviðinum, tað er, sum sjúkan kemur úr.

Ein var tilburður av lymfo-granulomatosis. Sjúkl. var smádrongur, föddur í mars 1935. Læknin varð fyrstu ferð spurður til ráðs í maí 1943. Tá vóru ógviliga stórir eitla-knyklar at finna h. m. á hálsinum, stórt milt og blóðtro (haemoglobin 42 %). Pirquets vísing var negativ. Hann doyði longu í august s. á. Sjóneykuranns. av burturtiknum eitli vísti lymfo-granulomatosis. Drongurinn hevði av og á verið hovin í eitlunum á hálsinum, ið hvussu er síðan 1941 — altíð h. m. So farvegur hevði verið til sjúkuna í minsta lagi í 2 ár undan fyrstu rannsókn.

Í sambandi við henda dreingin skulu vit nevna smágentu, sum var född í febr. 1944 og doyði seinast í juli s. á. Hon hevði klovnan góma, bæði bleyti gómin og eitt sindur av hinum harða vóru klovnir. Har umframt hevði hon við fyrstu sjúkrarannsókn, miðjan juli, báðumegin á hálsinum samsvarandi eitlar, sum vóru heldur størri enn mandlur, treystir, týðuliga avmarkaðir, kykir og ikki eymir, — og uttan um teir var trútin húð. Har afturat var miltið stórt, heldur stór livur og blóðing undir húðini. Haemoglobin 25 %, Wasserm. ÷, stórir vöktur í vinstra lunga, komin frá miðmótinum. Hvørki við sjóneykur. av burturtiknum eitli el. á blóðmyndini kundi trygg sjúkuavgerð takast. Tó at sjúkan var illkynjað — ógviliga illkynjað — er hon, tí vit onga sjúkuavgerð hava, ikki tikin við her.

Tilburðirnir við illvækstri í Eiðis læknaðømi

í tíðarskeiðinum 27. júní 1920 til 26. júní 1952.

	Q. conjunctiva	Q. cutis (facies)	Q. cutis (dorsum)	Q. labii sup.	Q. labii inf.	Q. oris et lingue	Q. gl. parotidæe	Q. oesophagi	Q. ventriculi	Q. duodeni	Q. vesicæ felleæ	Q. pancreatis	Q. hepatis	Q. coli et intest. ten.	Q. abdominis	Q. recti	Q. renis	Q. vesicæ urinariæ	Q. prostatæ	Q. penis	Q. mammæ	Q. gl. thyreoidæe	Q. pleuræ	Sarcoma	Tumor cerebri	Lymflogranulomatosis	Lymfoblastom	Tilsamans
Deyð av illvækstri	1					2	1	4	45	1	2	1	1	4	3	3	2	3	3		13	1	1	6	2	1	1	101
Deyð. — Illvækstur, tá ið deyðin kom, men var ikki deyðaatvöld.		1			1													1										3
Deyð; skorin; at vísa seg leys við illvækstur, tá ið deyðin kom, men enn líkindi til afturkomu.		3		1																1	2							7
Líva; skorin; at vísa seg leys við illvækstur; júní 1952 enn líkindi til afturkomu og frávekstur.	1																				1							2
Líva, men við frávekstri.		1																										1
Frísk		2	1	2																	3			2				10
Tilsamans	1	7	1	1	4	2	1	4	45	1	2	1	1	4	3	3	2	3	4	1	19	1	1	8	2	1	1	124

Á 2. talvu sýggja vit tvey, sum deyð eru av illvökstri, skipað eftir aldri og kyni. Konufólkini eru heldur fleiri (52 ímóti 49), og tað man vera tað vanliga í Norðurlondum.

2. TALVA

Tey 101, sum sjúk vóru av illvökstri og doyðu av sjúkuni, eru her býtt sundur eftir aldri og kyni:

Aldur	♂	♀
0—4	0 (0)	0)
5—14	2 (1)	1)
15—24	1 (1)	0)
25—34	2 (1)	1)
35—44	10 (3)	7)
45—54	16 (6)	10)
55—64	16 (11)	5)
65—74	21 (8)	13)
75—84	29 (16)	13)
85—	4 (2)	2)
	101 (49)	52)

Heilt beinrakið at avgera fyrstu byrjan illvakstrar er sjálvandi ógjörligt. Ofta hevur hin illkynjaði vöksturur, tá ið læknin er biðin koma fyrstu ferð, verið ansaður í so stutta tíð, at vit ivaleyst kunnu siga, at hann er nógv eldri. Vilja vit hava nakað fast og álítandi at halda um, koma vit ikki nærri enn til tíðina fyri fyrstu rannsókn. Onkur man halda, at tað hevði verið meira hóskaði at seta fyrsta sjúkdómsmerki í staðin fyri fyrstu rannsókn. Fyrsta sjúkdómseyðkenni er alls ikki einstýðandi byrjanini á sjúkuni, — tí er lítið vunnið við tí.

Á 1. talvu eru tils. 27 deildir av illvökstri. Niðan fyri skulu vit greiða gjøllari frá nøkrum av teimum.

Cancer cutis (facies).

7 sjúkl. — 4 mannfólk og 3 konufólk — hövdu krabbavökstur í húðini á andlitinum. Við fyrstu læknavitjan var hin yngsti 62 ár, fyra voru í 70-árunum, ein var 80 ára gl. og hin elsti 90 ár.

Ein av hesum sjei var maður við krabbavöstri á nösini h. m. Han var fleiri ferðir biðin um at lata seg skera, men segði tvørt nei og doyði av sjúkuni 3½ ár eftir fyrstu rannsókn, 75 ára gamal.

Ein annar sjúkl., konufólk, doyði av beinkrími 85 ára gl., 7 ár eftir fyrstu rannsókn og fyrsta skurð. Sjúkan kom frá Sulcus nasolabialis sin. Illvöksturin var afturkomin, skorin burtur aðru ferð, men uppافتur kom nýggjur vökstur, langt áðrenn hon fekk nevnda beinkrím. Sjóneykur.: Epitheliom.

Tríggir av hinum fimm hövdu krabbavökstur í húðini á andlitinum, men voru at vísa seg frískir aftur av tí, tá ið teir doyðu; men eftir tíðini voru enn líkindi til afturkomu. Hjá einum teirra, einum mannfólki, sum við fyrsta skurð, í okt. 1929, var 73 ára gl., var sjúkan ytst úti á nösini. Í febr. 1930 aftur skorin. Hesa ferð fyri krabbavökstur í vinstru tinning. Í aug. 1932 uppافتur skorin fyri nýtt krabbasár; tað var staðfest til högru síðu á enninum. Á somu tíð varð ein lítil afturkoma tikin burtur ytst úti á nösini. Nú var friður í 8 ár; men í 1940 kom ein lítill krabbaknykil í yvirvörrina v. m.; hann hevði einki at gera við varraróðan og kom ikki at honum. Í febr. 1941 var eisini hesin knykil tikin burtur. Sjóneykurannsókn í 1929, 1930 og 1932 vísti carcinoma basocellulare. Tíverri varð eingin rannsókn gjörd við tí knyklinum sum burtur var tikin við fjórða — og síðsta — skurð. Vit halda, at einki samband hevur verið ímillum hesar fyra knyklar, og at teir eru komnir og hava menst hvør sær. Sjúkl. doyði at vísa seg leysur við krabbavökstur í nov. 1941, 85 ára gl., 9 mánaðir eftir síðsta skurð. Húðin á andlitinum sum á frískum. Maðurin hevði aldri havt útiarbeiði, sum vert er at nevna. —

Tveir seinastu sjúklingarnir voru mannfólk og konufólk, og tey doyðu 84 og 91 ára gl. Sjóneyku-sjúkdómsavgerðin var ávíkavist carcinoma basocellulare og carcinoma solidum spinocellulare.

Omanfyri nevndi maður, sum doyði í nov. 1941, var ikki hin einasti av teim 7, sum hevði havt húða-krabbavöktur á meira enn einum stað. Sama var við øðrum manni, sum við fyrstu rannsókn í maj 1938 — tá 80 ára gl. — hevði tvey trútin sár á högra kjálka. Eldra sárið, sum hann tá hevði havt í 4 ár, var beint niðan uttanvert högra eyga. Hitt sum kom onkurstaðni longur aftan — úr kjálka-skegginum — hevði hann varnast í 2 ár. At vísa seg heilt frísk húð ímillum bæði sárini. Sjóneykur.: Epithelioma. — 3 $\frac{1}{4}$ ár seinni — í aug. 1941 — varð tikin burtur lítill knykil, sum eftir tí vit kunnu ætla, kom frá tí staðnum, har hitt fremra epitheliom hevði verið. Hann doyði 8 ár seinni í mars 1949, 91 ára gl., uttan afturkomu og mátti sigast at vera lektur með alla. — Eitt konufólk, 62 ára gl., fekk í febr. 1926 knykil tiknan burtur; hann kom frá sulcus nasolabialis sin. Hetta var eisini eitt epitheliom. Hon livdi enn í 1952, 88 ára gl. Eingin afturkoma, eingin frávöktur.

Cancer cutis (dorsum).

Vit vita í 32-ára skeiðinum 1920—52 um ein og bert ein tilburð við krabbavöktstri í húðini á øðrum stað enn andlitinum. Sjúkl. var 70 ára maður og sjúkan var á rygginum eitt sindur v. m. 8. og 9. ryggjageisla. Vökturin var skapaður sum hundaland. Tvörmálið var 1 $\frac{1}{2}$ cm, leggurin 2 mm langur og $\frac{3}{4}$ cm tjúkkur. Hann var tikin burtur í jan. 1951. Sjóneykur. vísti carcinoma spinocellulare. Longu tá var frávöktur undir hondini. Hóast tað livdi maðurin væl síðan og kendi sær einki mein.

Cancer labii sup.

Í 4. deild í 1. talvu er greint frá einum konufólki við krabbavöktstri á yvirvörrini. Her var í juni 1932 ertnastóður knykil mitt undir frískari húð mitt ímillum varraróðan á yvirvörrini og nasaskilið. Sjúklingurinn var 44 ára gamall. Knykilinn varð tikinn burtur og sjóneykurannsókn vísti: knykil skapaður sum krabbavöktstur, fleiri staðir kertlakent skap, og eru tí líkindi til, að hann kann hafa tikið seg upp frá einum (ráka?)kertli. Var síðan frísk.

Cancer labii inf.

Hjá 2 mannfólkum og 2 konufólkum kom krabbavöktstur í undirvörrina. Teir báðir royktu illa úr pípu, vórðu skornir í 1925 og 1922 og voru tá ávikavist 76 og 67 ára gl. Báðir hövdu teir krabbavöktstur í undirvörrinni eina ferð fyrr. Hin fyrri fékk upprunaliga krabbaknykil tiknan burtur í 1909 — hann nýtti tá enn kritpípu —; hin fékk sín tiknan burtur í 1919. Teir báðir fyrr tiknu knyklarnir sótu tætt við annan kinnklovan, teir seinni tiknu tætt hjá hinum kinnklovanum. Eftir fyrra skurð hövdu teir næstan alltaf pípunna tí megin, sum frískt var — har sum hin seinni knykilin kom. Frammanundan sigst, at teir hövdu pípunna í munni sum best bar til. Hin fyrri av hesum báðum monnum doyði í 1926, 77 ára gl., av beinkrími, sum gekk ring tá. Hann hevði tá stóra afturkomu og miklan fráavöktstur. Sjóneykur.: Epitheliom. Hin fékk afturkomu tikna burtur í 1926 og doyði í 1936, 81 ára gl. Hann hevði tá verið leysur við krabbavöktstur í 10 ár og var so statt heilt og fullt lektur.

Eisini annað av konufólkunum hevði í mong ár roykt illa úr pípu. Knykil hennara varð tikinn burtur í 1924; hon var tá 85 ára gl. Hon doyði í 1927, uttan afturkomu, av heilablöðing. Hjá hinari tóktist krabbavöktsturin, sum var

mitt á undirvörruni, at vera komin av leysari tonn í yvirmunninum. Við fyrstu læknavitjan — sjúkl. var tá 66 ára gl. — vóru 3 tenn eftir í munninum: 1 jakslur í yvirmunninum, 1 kinntonn og 1 jakslur í undirmunninum, allar h. m. Fjórða tonnin, 2. framttonn h. m. í yvirmunninum var tá stutt síðan dottin úr. Henda tonnin hevði í langa tíð í heilum sjakslað undirvörrina, og her kom so blöðra; tá ið blöðran tarnaði, kom sár, sum var tikið burtur í 1932. Sjóneykur.: Epitholiom. Sjúkl. livdi í 1952 — 20 ár eftir skurðin — 86 ára gl.

Cancer oesophagi.

3 mannfólk og 1 konufólk hövdu krabbavöktur í vælindinum. Hjá öllum sat knykilin heilt niðast í vælindinum, og krabbavöktur var deyðaatvold hjá öllum. Yngsta mannfólkið, sum í mong ár hevði drukkið brennivín í meira lagi, fekk stóran skurð, thoracotomia c. resectione oesophagi. Sjóneykur.: Carcinoma planocellulare cornescens. Kom av sjúkrahúsinum eftir tveimum mánaðum og kendi seg frískan í nærum 1 ár. Doyði 1½ ár eftir heimkomuna, 55 ára gl. Hini bæði mannfólkini vóru 89 og 77 og konufólkið 49 ára gl., tá ið tey doyðu.

Cancer ventriculi.

Vit síggja í 1. talvu, at nógv stórsta deildin er krabbavöktur í maganum. Ikki færri enn 45 hövdu hesa sjúku, og hon var deyðaatvold hjá teimum öllum. 45 av 101 verða 45 %. Hetta er 36 % av öllum illvökturtilburðunum, og tað er nógv. Aldurin, tá ið tey doyðu, síggja vit í 3. talvu. Har síggja vit eisini, at 30 av 45 eru úr smáu aldursflokkinum yvir 64 ár og bert 15 í teim rúgvismiklu tígguárunum undir hendan aldur.

3. TALVA

	♂	♀		♂	♀
25—34	1 (0)	1)	65—74	10 (3	7)
35—44	3 (2)	1)	75—84	16 (7	9)
45—54	4 (2)	2)	85—94	4 (1	3)
55—64	7 (3)	4)	Tils.	45 (18	27)

Meðan at kalla eins nógv mannfólk og konufólk (49 ímóti 52) doyðu av illvöktstri, alt tikið undir einum (2. talva), doyðu nógv fleiri konufólk enn mannfólk av krabbavöktstri í maganum (27 ímóti 18). Hetta víkir uttan iva frá tí vanligu. Mannfólkið man annars helst altíð vera í meiriluta. So er eisini í Danmark. Har vinna mannfólkini, og tað gera tey á øllum aldursstigum, undantikin tey allra elstu, har eru fleiri konufólk enn mannfólk við krabbavöktstri í maganum. Í tíggju ára skeiðunum 1921—30 og 1931—40 var mannfólkið í meiriluta til 75 ára aldur, síðan fleiri konufólk. Í næsta tíggju ára skeiði aftur (1941—50) helt manfólkið meirilutanum longur, heilt til full 84 ár. Ikki fyrr enn nú hava vit fleiri konufólk deyð av krabbavöktstri í maganum enn mannfólk.

Hesi merkisverdu viðurskifti (nógv fleiri konufólk enn mannfólk við krabbavöktstri í maganum í Eiðis læknadömi), verða enn meira eyðsýn, tá i vit minnst til, at í Föroyum eru fleiri mannfólk enn konufólk. Afturímóti eru í Danmörk eitt sindur fleiri konufólk enn mannfólk. Sundurskiftingin av báðum kynjum í ymissar aldursflokkar er yvirhövur hin sama í báðum londum. Vit hava so bæði í Föroyum og í Danmörk meiriluta av mannfólki á yngstu og ungum árum, men av teim gomlu og elstu eru fleiri konufólk enn mannfólk.

Við fólkateljingina í Föroyum 5. nov.1930 vóru 12142 mannfólk og 12058 konufólk. Undir 20 ára aldri vóru fleiri mannfólk. Síðan, á øllum hægri aldursstigum, vóru

fleiri konufólk enn mannfólk, undantikin árin 50—59, her voru 15 fleiri mannfólk enn konufólk.

Við fólkateljingina hin 5. nov. 1935 voru í Föroyum 13085 mannfólk og 12659 konufólk. Mannfólkið var hesa ferð í meiriluta til 50 ára aldurin. Síðan flest konufólk, men kortini alt undir einum fleiri mannfólk enn konufólk.

Í Danmörk eru sum nevnt fleiri konufólk enn mannfólk. Mannfólkið var við flestu fólkateljingar frá og við 1921 í meiriluta upp til 20 ára aldurin, síðan fleiri konufólk. Tó var vendin, við einari einstakari teljing, við 15 ára aldurin, og við eini aðrari teljing við fullu 24 ár.

Tölini omanfyri galda allar Föroyar. Tað ökið, sum frá 1920 til 1952 sökti lækna á Eiði, stendur neyván í serstöðu. Í hesum öki var krabbavöktur í maganum at kalla eins vanligur hjá báðum kynjum upp til 65 ára aldur (sí 3. talvu). Síðan voru nógv fleiri konufólk, ið sjúkuna hövdu, enn mannfólk, eisini innan hvørt tígguára skeið sær. Í Danmark kemur vendin viðvíkjandi meiriluta av tilburðum hjá kynjunum seinni, og aldri fyrr enn við full 74 ár. Her eru tað longu týðiliga 10 ár fyrr, kanska meiri. Tað er rætt at vísa á hesa merkisverdu sannmynd; men sjálvandi má ein ikki gloyma, at tölini eru smá og tí mega verða viðgjörd við fyrivarni.

Í frágreiðingini í 1912 frá illvakstrarnevndini fáa vit frá Fr. Jørgensen og A. Boeg¹⁾ upplýsingar um illvöktur hjá fólkinum í Föroyum tíðina 1879—1910. Eisini her eru at kalla líka nógv mannfólk sum konufólk við illvökstri sum deyðaatvold, og viðvíkjandi illvökstri í maganum er eisini her vendin í meirilutanum kynjanna millum fyrr, enn hon er í Danmörk: Hon er her sum í Eiðis læknadömi um 65 ára aldurin. Undan hesum aldri er sama tal av mannfólki og konufólki, eftir hendan aldurin eru fleiri konufólk enn mannfólk. At vendin kemur fyrr — í minsta lagi 10 ár — í Föroyum enn í Danmörk, tykist at verauttan iva.

Átta av teim 45 sjúkl. við krabbavökstri í maganum

hövdu verið ringir í maganum í mong ár, tá ið teir gjördist sjúkir av krabbavöstri. Henda sjúka kom sum framhald av og endi á longum og drúgvum trupulleikum; men sjálvandi er ikki víst, at her er nakað orsakarsamband. Ein av hesum sjúkl., 84 ára gl. kona, hevði í fleiri ár fingið góðan linna við sýrumettandi pulvuri, og tveir aðrir hövdu spýð blóð (haematemesis). Líkindi eru til, at hesi trý hövdu magasár, men ógjörlikt er at gera nakað av um sjúkuna hjá hinum.

Fýra av öllum sjúkl. við krabbavöstri í maganum hövdu fyrr havt ringan maga, men vóru vorðnir púra frískir aftur. Fleiri ár vóru ímillum, at magasjúkan var lekt, og illvöksturin kom; men kortini kundi sjálvandi væl vera eitt vist samband ímillum báðar sjúkurnar. Ein av hesum fýra sjúkl. hevði, eftir hvat lækni hansara hevði sagt við hann, havt magasár. Hvat hinum trimum bagdi, vita vit einki um.

2 úr tí fyrra (teim 8) og 1 úr tí seinna bólkinum (teim 4) sögdu við fyrstu sjúkavitjan nakað so: »Tað, sum nú bagir, er nakað heilt annað enn tað, eg higartil ella fyrr havi verið sjúkur av«. Hetta royndist alt ov satt, og grund er at lurta eftir sovorðnum frá sjúklingum. — »Um onkur, sum ongantíð fyrr hevur verið sjúkur í maganum fær magasjúku, tá ið hann er komin nakað til árinu, eigur læknin fyrst og fremst at hugsa um krabbavöstur,« verður sagt. Hetta er reglan, ið fylgd eigur at vera, men hon heldur sjálvandi ikki altíð.

Sekstan av teim 45 við krabbavöstri í maganum vórðu kannað við Ewalds royndarverði. Trettan av teimum hövdu achylia, trý hövdu sýrutalið í lagi. Sjúklingum við krabbavöstri í maganum vantar ikki altíð, sum K. Faber²⁾ heldur fram, fría saltsýru. Tó má verða tilskilað, at hesir tríggir sjúklingarnir finga royndarverðin 1, 1¼ og 3 ár undan deyðanum, nakað um tað mundið, tá ið sjúkuavgerðin varð gjörd. Eingin veit, hvussu sýrutölíni mundi vera seinni. Tó er ikki heilt víst, at ikki summir av hinum 29 sjúklingunum hava fingið royndarverð á sjúkrahúsi —

royndarverðir, sum hann, ið hetta skrivar, einki veit um. Talið 16 er tí möguliga ov lágt.

Ein av teim krabbavakstrarsjúku, sum hevði achyli hevði pínu av svongd um náttina; vanl. kom tað á hann o. u. kl. 4 um morgunin. Sjúkl. hevði breyð hjá sær við seingina um náttina, og nakrir munnbitar linnaðu.

Ein maður, föddur í 1846, fekk í 1920 tarmalop í högru lærkrepping. Tað kom tó bert av og á fram, men rubbadist í febr. 1921. Rubbingin varð loyst við skurði. Men nýggj-ársleitið 1922 fyrstu ferð pínu í búkinum. Leitaði til lækna í juni s. á., tá var longu knykil fyri flágbróstinum, so milkil, at hann kendist. Doyði av krabbavökstri í maganum í febr. 1923, 77 ára gl., knappliga 3 ár eftir, at tarmalopið hevði sýnt seg fyrstu ferð og 1 ár eftir, at fyrstu sjúkdóms-eyðkenni í maganum hövdu gjørt vart við seg. Tarmalopið hevur kanska verið hitt fyrsta tekin til krabbavöktur í maganum.

Ikki heilt fáir sjúklingar — sekstan — hövdu ligið á sjúkrahúsi. Hjá átta av hesum var stöðan frá fyrstan tíð heilt vónleys. Átta aðrir vóru skornir. Fýra av teimum hövdu umframt knykil eisini nógvan frávöktur — tí einki at gera. Tríggir aðrir av hesum átta — teir hövdu eisini knyklar — fingur linnandi skurðir, men til lítið gagn. Ein 80 ára gl. maður varð viðgjördur við resectio ventriculi a. m. Polya c. gastroenterostomia retrocolica post. og kom av sjúkrahúsinum rættiliga skjótt. Hann hevði hvørki eitla-trota el. sjónligan frávöktur í livrini og livdi væl og kendi sær einki mein í nærum 1 ár, doyði so heldur bráðliga av frávökstri.

Nakað lítið av holdi varð tikið úr frávökstrinum hjá hesum trimum nevndu sjúklingum til sjóneykurannsóknar. Sjúkuavgerðin hjá øllum trimum sjúklingunum var adenocarcinom. Tað, sum burtur varð tikið úr 80 ára gl. manni-num, varð kannað á sama hátt: Polypus adenomatosis malign., adenocarcinoma.

Tikið undir einum vísir krabbavöktur í maganum í 32

ára skeiðinum 1920—52 í Eiðis læknadömi eina óhugnaliga mynd: Eingin ein av sjúklingunum er vorðin lektur, og bert ein hevur fingið langt lív sítt við læknaviðgerð — Orsökini til hetta vánaliga úrslit mega vit leita eftir á fleiri stöðum.

At fáa sjúkuna avgjörða í góðari tíð er ofta allt heldur enn lætt, og tað er neyðugt fyri lekidóm við skurði. Tað er ikki bert heimalæknin hjá tí sjúka, ið ofta ikki finnur fram á sjúkuna; men eisini sjúkrahús við öllum nútíðar hjálparamboðum kann einstakar ferðir siga: »Einki sum týðir á krabbavöktur«, og um nakrar mánaðir er sjúkan royndur lutur og kanska ólekilig. Alt hevur svikið: Röntgenrannsókn, royndarverður, rannsókn viðv. blóði í skarninum o. s. fr.

Vit mugu eisini minnst til, at ikki færri enn 20 av 45 tilburðum vóru yvir 75 ár. Teir vóru á tí aldri, tá ið næstan altíð verður roknað við einum hvörjum vamm. Farið verur tí ógviliga seint til lækna.

Afturat hesum kemur, at krabbavöktur í maganum — ofta eisini krabbavöktur í vælindinum — tíðum er komin langt, áðrenn allrafyrstu sjúkdómseyðkennini sýnast. Stórir vöktur við grovum frávöktstri er tí ikki sjaldsamur við fyrstu rannsókn. Tí eru eingi líkindi til hjálpar, og stutt tíð til tess sjúkl. doyri. Ímillum tey 45 við krabbavöktstri í maganum var 65 ára gl. maður, sum doyði 2 dagar eftir fyrstu rannsókn. Hann hevði tá stóran vöktur og vatn-sjúku í búkinum. Annar doyði 9 dagar, triði 13 dagar og fjórði 14 dagar eftir fyrstu læknavitjan. Hin fyrsti av hesum nevndu hevði gjørt sítt dagliga yrki at kalla til fullna alla tíðina og hevði kent sær bert lítið mein frá maganum.

4. TALVA

Tíðarskeiðið millum fyrstu rannsókn og deyða hjá 45 tilburðum við illvöktstri í maganum.

Undir $\frac{1}{2}$ mánað	4 tilburðir	4 mánaðir	2 tilburðir
$\frac{1}{2}$ —1	— 8	5—9	— 15
2	— 4	10—11	— 2
3	— 4	1 ár el. meiri	6 —

Ferð eftir ferð er hildið fram, at á tí starvandi læknanum liggur, at úrslitið í skurðstovuni verður gott. Fyrsta sjúkuavgerðin liggur á herðum hansara, verur sagt, og uttan hana stendur skurðlæknin máttleysur. At ábyrgdin hjá tí starvandi læknanum her er stór, er givið. Men 4. talva vísir skilliga at uppgávan er torfór, og at tey sjúku ógviliga ofta tala ov seint við læknan um sjúku sína — so seint, at deyðin longu tá er í durunum. Eisini mega vit ofta bera yvir við teim sjúku, tí mong teirra hava alls ikki grunað, at tey gingu við hættiligari sjúku, fyrr enn sjúkan hevur verið so langt komin, at hon var drepanði.

Tað er lítil uggi, at viðurskiftini í Danmörk eru lítið mætari. Joh. V. Andersen³⁾ hevur gingið ígjøgnum allar frágreiðingar frá donskum sjúkrahúsum og öðrum heilsu-bótarhölum, sum hann fekk fatur á, og hevur funnið, at »sikre resectioner ved c. ventriculi kun er udført på 4 %, og deraf er over halvdelen døde«. At einstök sjúkrahús longu tá hövdu nógv betri úrslit, er annað mál, (M. Fenger⁴⁾). Árið 1935 er mitt ímillum 1920 og 1952, sum eru fyrsta og síðsta ár í tíðarskeiðinum, sum er kannað, og hóska- ar tí væl til samanberingar. Í Eiðis læknadömi var 1 sjúk- lingur av 45 viðgjördur við resection og var frískur í 1 ár.

Cancer recti.

Av krabbavökstri í baktarminum doyðu trý — alt mannfólk. Tá ið teir doyðu vóru teir 62, 46 og 70 ára gl., og doyðu ávíkavist 3 mánaðir, 1 ár og 1½ mánaða eftir fyrstu rannsókn. Teir vóru allir arbeiðisfórir, tá ið læknin var hjá teimum fyrstu ferð; men kortini var sjúkan hjá øllum trimum longu tá komin ov langt til at skera, og teir hövdu uttan íva verið sjúkir leingi.

Fyrsti av hesum trimum, hin 62 ára gl., hevði 12 ár frammanundan, tá ið hann var 50 ára gl., havt ringan og langvarandi lungnahindubruna. Tíðina beint undan fyrstu læknavitjan hevði hann lítið sindur av hosta, og upp komu einstök harkuspýtt. Í teimum vóru nógvar tuberklabacillur. tó at eingin surlan var frá lungunum. Vit mega halda, at lungnatuberkularnir eru komnir seint. Eftir øllum líkindum eru teir komnir fram, tí at kroppurin er viknaður av krabbavökrinum. Hetta er einasti tilburður í 32 ár, at illvöktur og virknir tuberkular hava á somu tíð verið hjá sama menniskja. Og her í heilt ymissum limum í kroppinum og langt hvør frá øðrum. 3½ ár eftir at maðurin var deyður, varð allur ungdómurin í bygdini undir 20 ár — tilsamans 25 — kannaður við pírking. Bert trý hövdu positiva vísing, og einki bendi á, at maðurin hevði verið smittuberin. Hevði hann havt smittandi tuberkular leingi, mundi, í eini bygd sum tí, hann búði í: Húsini tætt saman og summi samanbygd, nógv fleiri hava víst positivt. Einki er, ið bendir á, at frávvöktur var at finna í lungunum.

Í tíðarskeiðinum, sum henda viðgerð fevnir yvir, eru bert 2 menniskju í bygdunum nærhendis Eiði, sum hava havt húðatuberkular: Eitt konufólk, f. 1893, við lupus vulgaris í nösini og ein genta, f. 1903, sum á barna- og unglingaárum hevði pínst av erythema induratum (Bazin). Hvørgin teirra hevði havt krabbavöktur í sárinum.

Hinir báðir, sum doyðu av illvöktstri í baktarminum, vóru brøður. Teir vóru báðir giftir og búðu hvør í sínum

húsum, men í somu bygd. Hin yngri doyði 9 ár undan tí eldra. — Hjá einum av hesum trimum, 46 ára manninum, hava vit sjóneykusjúkdómsavgerðina, hon var adenocarcinom.

Cancer vesicæ felleæ.

2 menn doyðu av krabbavökstri í gallinum. Hin eldri hevði í nov. 1935 havt eitt ringt kast av gallsteini við gulusótt, kendi seg síðan púra frískan til febr. 1938. Tá fekk hann gulusótt uttan pínu. Lagdur inn á sjúkrahús. Her varð gjördur rannsóknarskurður og funnin varð krabbavöktur í gallinum við frávökstri í livrini. Gallið var so hart, at ikki kundi gerast av, um steinur var í ella ikki. Sjúkl. doyði í apríl s. á. 58 ára gl.

Hin maðurin varð í nov. 1927 skorin fyri gallstein; yvir hundrað vórðu tiknir burtur. — Paratyfus í okt.—nov. 1945. Gjördist smittuberi. Lagdur inn á sjúkrahús í jan. 1948 til at fáa gallið tikið burtur við tí vón at sleppa frá paratyfusbacilluni. Tá ið skorið varð, varð aftur funnin gallssteinur og harafturat — heilt óvantað — krabbavöktur í gallinum við frávökstri í livrini. Doyði sama ár í mai 51 ára gl.

Her eru 2 menn við krabbavökstri, sum kom frá gallinum, ið ikki var, sum tað átti: Í öðrum gallinum var ella hevði verið gallssteinur. Gallið hjá hinum var aðru ferð fullt av steinum og hevði eftir øllum líkindum hýst paratyfusbacillum í yvir 2 ár. Hjá o. u. 90 % av tilburðum við krabbavökstri í gallinum er eisini gallssteinur *Oberling*⁵). *Leitch* legði brot av gallssteinum inn í gallið á svíni og elvdi við tí krabbavöktur *Fibiger*⁶).

Cancer mammæ.

Í 32 ára skeiðinum, sum her er talan um, fingur, sum 1. talva vísir, 19 konufólk illvöktur í bróstið t. e. um leið

15 % av öllum sjúkl. við krabbavöktstri. Trettan av hesum nítjan doyðu av sjúkuni, tað verða 13 % av öllum, sum deyð eru av illvöktstri. Tvær teirra — báðar 78 ára gl. — doyðu av dementia senil. 2 og 9 mánaðir eftir skurð, og tær livdu ov stutt til, at vit kunnu siga, um tær vóru heilt lektar. Enn ein kvinna fekk bróstið tikið burtur (í 1951); hon var tá 33 ára gl.; hana er ov tíðliga enn at siga nakað um; eingin afturkoma til juni 1954; verður annars umrødd í sjúkusögu IX. 3 konufólk hava fingið varandi lekiðóm við skurði, bróstini vórðu skorin burtur í 1933, 1938 og 1941; tær vóru tá ávikavist 63, 45 og 58 ár og hava verið frískar síðan.

5. TALVA

Av teim 19 kvinnum við krabbavöktstri í bróstinum vóru

13 giftar og hövdu børn,

3 giftar, men barnleysar; ongantíð við barn,

1 gift og barnleys, hevði eina ferð hitt reis í 5. mánað, fyra ár áðrenn hon gjørdist sjúk av krabbavöktstri í bróstinum,

2 ógiftar, barnleysar og ongantíð hitt reis.

5. talva vísir, at fimm av teim 19 kvinnunum onga tíð hövdu átt barn og heldur onga tíð verið við barn. Hin yngsta av hesum var 50 ár við fyrstu rannsókn fyri illvöktur. Hin elsta 73. Miðaldurin hjá hesum fimm var 65 ár. Verður hin fjórða gifta, men barnleysa tikin við her, verður miðaldurin 59 ár. Samsvarandi aldur hjá teim 13 giftu kvinnum, sum allar hövdu átt børn og givið bróst, var, tá ið illvökturin varð funnin, 50 ár. Töluni eru smá, og ein má tí vera varin; men munurin millum hesar báðar bólkarnar er stórir. Tað tykist, sum krabbavöktur í bróstinum

á kvinnum, sum ikki hava átt börn og ikki hava verið við barn, yvirhövur kemur nakað væl seinni hjá kvinnum, sum hava börn. Teir flestu, ið skrivað hava um c. mammæ munnu vera komnir til mótsetta úrslit.

Ikki færri enn 11 av teim 19 kvinnunum við krabbavökstri í bróstinum finga hann í bróst, sum annaðhvørt hövdu verið sjúk fyrr — ofta langt áðrenn illvöxsturin tók við — ella vóru á einhvønn hátt ikki sum tey áttu, áðrenn krabbavöxsturin gjörði um seg. Hesar ellivu skiftast í 6 bólkar (6. talva).

6. TALVA

Mastitis acuta	5 (sjúkus.	1—V)
Mastitis chronica cystica	2 (—	VI—VII)
Fibroma intracanalicul.	1 (—	VIII)
Fibroadenomatosis	1 (—	IX)
Góðkynjaður knykil, ið verður at krabbavökstri	1 (—	X)
Úrskiljingartarn av ókendari atvold	1 (—	XI)

Aldurin hjá teim 19 kvinnunum við krabbavökstri í bróstinum, tá ið fyrsta rannsókn og sjúkuavgerð varð gjörd, sæst á 7. talvu. Tær 13, sum doyðu av sjúkuni, eru settar í klombur, og aldur teirra, tá ið tær doyðu, sæst eisini á talvuni. 18 av hesum 19 vórðu skornar fyri sjúkuna. Tann sjúkl., sum ikki var skorin, er nevndur í sjúkusögu VIII. — Fyrsta rannsókn svarar at kalla altíð til fyrsta skurð.

7. TALVA

25—34 ár	2 (0)	55—64 ár	4 (0)
35—44 -	4 (4)	65—74 -	3 (4)
45—54 -	5 (5)	75—84 -	1 (0)

Tils. 19 (13)

SJÚKUSØGUR)*

I. Kf. f. 8/2 1885. Nov. 1923: 5 börn á aldrinum $1\frac{1}{2}$ —9 ár. Havt öll á brósti, tað yngsta til mai 1923, t. e. 1 ár og 2 mánaðar. Tá ið hon vandi frá, var hon við barn. Í sambandi við avvenjingina bruni í v. brósti niðanvert-innanvert. Brunin svann burtur eftir fáum dögum. Í juni sama ár kendist knykil omanvert-innanvert í sama brósti. Fyrsta rannsókn í nov. 1923. Hevði tá uttan iva c. mammæ sin. Beint aftaná skorin**). Sjóneykuranns.: Adenocarcinoma. Átti livandi fullborið gentubarn í jan. 1924 meðan hon lá á sjúkrahúsi. — Í nov. 1924 krabbaknykil eisini í h. brósti. Uppaftur skorin. Deyð í aug. 1952 av frávökstri.

II. Kf. f. 7/5 1874. Febr. 1927: 9 börn, hitt yngsta 7 ár, hitt reis eina ferð. Havt öll börnini á brósti og ofta leingi — upp til 3 ár.

Hesi ofta longu tíðarskeiðini, hon gav bróst, var fleiri ferðir troti í v. brósti. Nú krabbavökstur í hesum bróstinum. Hann kom at vísa seg sum ein svullur, 10 dagar áðrenn boð varð sent eftir lækna. Hol varð skorið á og síðani varð hon lögd undir skurð á sjúkrahúsi. Doyði sama ár 5 mánaðir eftir at gáað var eftir knyklinum.

III. Kf. f. 28/10 1880. Desember 1931: Átt fyra ferðir. Börnini 11 til 20 ára gomul. Havt öll á brósti. Hvørja einastu ferð, hon gav bróst, kom í sambandi við tað bruni (mastitis) í v. bróst, og altíð á sama stað, t. e. ovarlaga og uttanvert. Brunin var serliga ringur, tá ið elsta barnið lá á brósti. Og við handling kom í 1—2 mánaðir út vágur ígjøgnum vörtuna. Í des. 1931 omanvert-innanvert í v. brósti 4 cm breiður, treystur, harður knykil, sum í stöðum hvarv upp í holdið uttanum. Skorin. Sjóneykur: Carcinoma scirrhosum in fibrosis mammæ. Doyði 7 mánaðir seinni av frávökstri.

IV. Kf. f. 1/8 1894. Mars 1934: 5 börn, 4 tey yngstu fingur bróst, hitt yngsta av teimum, f. 3/9 1931, í $2\frac{1}{2}$ ár. Í 1921 — tá ið hon hevði 2. barnið á brósti bruni í h. brósti: Ein 3—4 cm breiður knykil eitt sindur uttanvert tann knykilin, ið nevndur er niðanfyri. Hann svann burtur eftir 10 dögum, uttan at vágur kom út

*) Eg takki P. Dahl yvirlækna á »Dronning Alexandrines Hospital«, Tórsavn, at hann hevur givið mær loyvi til at hyggja gjögnum sjúkradagbókurnar hjá nökrum av teim sjúklingum, sum nevndir eru í hesi viðgerð.

**) »skorin« er her at skilja so: Amputatio mammæ c. exauresis axillæ.

ígjögnum vörtuna. Fyrst á árinum 1933 kendi sjúkl. knykil á stödd sum kaffibön í sama brósti á markinum millum báðar ovaru fjórðingar miðjan vörtuna og ovasta bróstjaður. Fyrsta rannsókn í mars 1934: Hevur enn av og á yngsta barnið á brósti; það er nú $2\frac{1}{2}$ ára gl. Hin upprunalegi kaffibönarstóri knykilin í h. brósti er nú 4 cm breiður, at kalla klingrutur, ógviliga treystur, næstan harður, kykur undir húðini, men bundin fastur í undirlagið við streingjum. Engin eitlatróti undir hondinni. Er við barn og komin í 4. mánað. Skorin. Sjóneykur: Carcinoma solidum uttan frávöktur undir hondinni.

Longu 2 mánaðir eftir, at hon var komin heim av sjúkrahúsi — möguliga fyrr — var frávöktur í livrini, seinni eisini í lungunum. Varð aftur lögð inn á sjúkrahús. Her partus præmatur artif. Átti barnið $2\frac{1}{2}$ mánað fyrri tíð, og það doyði 2 tímar eftir föðing. So kom og mentist krabbaknykil í v. brósti, og hann vaks við rúkandi ferð (mastitis carcinomatosa sin. acuta). Sjúkl. doyði í juli s. á. Engin afturkoma högrumegin og engin frávöktur undir hondinni h. m.

V. Kf. f. 7/5 1871. 9 börn, elsta var 40 og yngsta 18 ár, tá ið krabbaknykilin í v. brósti gjörði vart við seg. Havt öll á brósti. Tá ið hon hevði fyrsta barnið á brósti, fekk hon ringan bruna v. m. Fekk fleiri smáskurðir — tils. 7. Hevði ikki hini 8 börnini á hesum bróstinum; það varð bundið upp hvørja ferð, hon hevði átt. Í 1933 c. mammæ sin. Skorin. Sjóneykur.: Carcinomæ solidum. — Livir og er risk.

Omanfyrinevndu sjúkusögur hjá 5 kvinnum vísa allar bruna í bróstinum og í kjalarvörri brunans krabbavöktur í sama brósti. Um vit rokna brunan, sum kann hava verið eina ferð el. fleiri ferðir, til verunliga upprunan til krabbavöktur hjá hesum sjúklingum, verður örkymlingartíðin *F. Bang*⁷⁾ hjá teimum öllum stutt. Í sjúkusögunum II og III er fleiri ferðir bruni í bróstinum, og tí er meira enn ein örkymlingartíð. 5 av 19 eru 26 %. *Bull*⁸⁾ hevur undir líkum umstöðum 15 %. Hjá sjúkl. I kom krabbavökturin, það vit duga at ætla, longu ein mánað aftaná brunan. Hjá II o. u. 7 ár í minsta lagi og hjá III, ið hvussu er 11 ár. Í IV og V sjúkusögu er tíðin ímillum hesar báðar sjúkur

ávíkavist 12 og 40 ár. So lúririn (latenstíðin) *F. Bang*⁷) er ógviliga ymiskur til longdar: Frá 1 mánað til 40 ár.

Bæði brunin og krabbavöksturin vóru hjá fyra av hesum 5 kvinnum upprunaliga í v. brósti; hjá teirri fimtu í högra. Henda seinasta (IV) og ein av hinum (1) fekk seinni krabbavökstur eisini í hitt bróstið. Báðar hesar vóru við barn, tá ið krabbavöksturin tók við, og sjúkugongdin var hjá báðum serstakliga illkynjað. Hjá enn einari kvinnu kom krabbavökstur í bróstið, meðan hon gekk við barni (XI), og knykilin hevði við sær deyðan 1½ ár seinni.

Í sjúkusögu II og V kenna vit ikki staðið fyri uppruna brunans. Hjá 1. og 3. sjúkl. vaks krabbavöksturin fram langt frá staðnum, har brunin hevði verið, og sjúkl. í sjúkusögu IV fekk krabbaknykil sín tætt við, men ikki beint á sama stað, har brunin upprunaliga hevði verið.

Vit kenna sum nevnt omanfyri 5 kvinnur av nítjan, sum hövdu havt bruna í bóstinum, og sum seinni fingi krabbavökstur í sama bróst. Men eingin regla er uttan undantak. Vit hava enn eina kvinnu við krabbavöskstri í bróstinum, og sum hevði havt bruna. Brunin var í h. brósti, men krabbavöksturin, sum hon kom at pínast av 14 ár seinni, var í vinstra.

VI. Kf. f. 11/1 1893. 5 börn. Bert tey yngstu — född í des. 1924 og nov. 1927 — fingi bróst, hitt eldra 1¾ ár. Hevði ikki havt bruna, men í nógv ár av og á stingir í v. brósti. At gníggja hjálpti vanliga. Apríl 1938: Í v. brósti beint oman fyri vörtuna lítill knýkil, eitt lítið sindur rúðrutur, ikki týðuliga avmarkaður, men kykur; stórir: 1,5 × 1,5 × 1 cm. Skorin. Sjóneykur.: Varandi bløðrutur bruni og byrjandi gerð til krabbavökstur, mastitis chron. cyst. — carcinoma incipiens). Var síðan frísk.

Sjúkl. í sjúkusögu VI hevði ongantíð bruna í bróstinum (mastitis), men í 1938 mastitis chron. cystica. Hvussu leingi henda sjúkan hevði vart, vita vit ikki, og vita tí heldur ikki, hvussu leingi bróstið hevði sýnt tekin til sjúku.

Tað var vitiligt ekki sum tað átti, tá ið krabbavöksturin tók við.

VII. Kf. f. 9/4 1886. Bert eitt barn og tað var fött í 1916. Hevði tað á brósti í $\frac{3}{4}$ ár. Eingin brúzi í bróstinum. Okt. 1932: í v. brósti heilt niðast og heldur innanvert eitt eymt og bálið öki, sum er grógvið fast upp í fram- og baksíðuna á hangandi bróstinum. Hon hevur kent til tað í 1 ár. Í h. brósti ein mandulstórur, slættur, treystur og áflatur knykil, sum er kykur allan vegin og hevur verið at kenna í 2 ár. Skorin, og vinstra bróst tikið burtur. Sjóneykur.: Carcinoma mammae sin. intracanaliculare. Knykilin í h. brósti er eisini tikin burtur. Sjóneykur.: Fibrosis mammae c. degeneratione cystic. dxt. et mastitis chron. dxt. Doyði í juli 1934 av frávökstri.

Sjúkusöga VII hevur upplýsingar um eina kvinnu, sum hevur átt eina ferð og givið bróst, og sum onga tíð hevur havt bruna í bróstinum. 16 ár eftir at hon átti knykil bæði í h. og v. brósti: V.megin krabbavökstur, h.megin ein góðkynjað gerð, sum eftir öllum líkindum má haldast vera sama og mastitis chron. cystica. Henda sjúkan kemur vanl. í bæði bróstini, men ger eftir *P. Bull*⁸⁾ oftast meira um seg øðrumegin. *Th. Eiken*⁹⁾ sigur, at mastitis chron. cyst. kemur javnan í bæði bróst. Siga vit, at mastitis chron. cyst. og maladie cystisque de la mamelle (maladie de Reclus) eru sama sjúkan, er hon eftir *Ellen Vibeke Jensen*¹⁰⁾ »eitt beggjamegin bróstamein«. Vit mega so halda, tó at vit hava ikki prógv fyri tí, at heldur ikki v. bróst var reint og sum tað átti, tá ið krabbavöksturin her gjörði vart við seg.

VIII. Kf. f. 25/10 1893. Viðgjörd í 1934 á sjúkrahúsi fyri fibromyomata uteri et polypi orificij uteri við amputatio uteri supravaginal. Apríl 1936: Onga tíð verið við barn. Í báðum bróstunum nógvir knyklar, sum vóru treystir, slættir, kykir allar vegir, ikki eymir, á stödd ímillum bön og dúvuegg. Í v. brósti har afturat knykil á stödd sum hassilnöt; hann var tikin burtur. Sjóneykur.: »Knykilin tykist eyðkenniliga bygdur sum fibroma

cysticum proliferum við mongum rúðrum í víkaðu kertlagongdunum. Tægra holdið er ógviliga treyst og kjarnafátt. Einkí illkynjað. — Nov. 1941: Lítil knykil í h. brósti tikið burtur. Sjóneykur.: Fibroma intracanaliculare. — Des. 1943: Blóðkent kom úr v. vörtu við at kroysta. Þína í h. brósti. Her er áflatur knykil 8×3 cm stórir, treystur, næstan harður, og er hann vaksin fastur í endarnar frammantil á 3. og 4. rivi. Eitlar á stödd sum kaffibönir undir högru hond, smáir eitlar v.m. Royndarúrskurur úr h. brósti: Carcinoma medullare. — Sjúkan longu komin ov langt til, at knykilin kann verða skorin. Doyði maí 1945.

Sjúklingurinn í sjúkusögu VIII er ein kvinna, sum var 52 ára gl., tá ið hon í 1945 doyði av krabbavöstri í bróstinum. Hon hevði ið hvussu er síðan 1936, 43 ára gl., havt góðkynjaðar smáknyklar í báðum bróstum: V.m. Fibroma cysticum proliferum við mongum rúðrum í víðkaðu kertlagongdum (1936). *Harald Möller*¹¹⁾ og *Espersen*¹²⁾ taka fram, og ivaleyst av röttum, tann týðning hin blóðandi vörtan hevur fyri sjúkuavgerðina krabbavöstur í bróstinum. Knykil var her, men ikki krabbavöstur. H. m.: Fibroma intracanaliculare (1941) og carcinoma medullare í 1943. — Í 1934 hevði hon fingið skurð fyri fibromyomata uteri et polypi orificii uteri, og hon er ikki hin einasti av teim 19 sjúkl. við krabbavöstri í bróstinum, sum hevur havt fibrom — sí sjúkusögu IX.

IX. Kf. f. 21/4 1918. Okt. 1951: Hitti reis fyri 4 árum og var tá komin í 5. mánað. Nú var knykil bæði í h. og v. brósti og eisini í h. lunga. Röntgenrannsókn av lungunum vísti: Stórar hálvkúluskapaðar, óglarur farri; hann fevnir yvir ovasta triðjapartin av lungunum. Farrin er týðiliga avmarkaður á niðara hellingi og út ímóti liðini so lögginn (sinus pleura) er leys. Út til viks gongur hann heilt út til bringuvegginn. Thoracotomia h. m. og knykilin inn í bringuni skorin burtur. Knykilin tvey so stórir sum knýttur nevi. Sjóneykur.: Risacellusarcom. Samstundis vórðu skornir burtur knyklar í báðum bróstunum, teir minstu á stödd sum hassilnötir og størstu sum valnötir. Sjóneykur. av tí sum var tikið burtur h. m.: Fibroadenomatosis, sum

var farið at gerast illkynjað. Skorin. Nýggj sjóneykur.: Adenocarcinoma í bróstinum gr. II—III. Rannsókn av tí, sum tikið var burtur v. m.: Fibroadenoma intracanaliculare. — Eingin eitlatroti undir hondini h. m.

Hjá omannevnda sjúklingi vóru knyklar í 3 stöðum, men bert hann í h. brósti var illkynjaður.

X. Kf. f. 16/6 1913. Des. 1946: 3 börn: 10, 9 og 7 ár. Elsta barnið havt á brósti í 3 mánaðar, næstelsta bert í fáar dagar og yngsta als ikki. Í 7—8 ár kaffibönarstórir knykil omanvert-innanvert í v. brósti. Í aug. 1946 kendi hon, at knykilin var vorðin størri og eymur. Skorin. Sjóneykur.: Carcinoma solidum adenomatousum. Doyði av frávökstri 1949.

XI. Kf. f. 21/1 1908. 7 börn, havt öll börnini á brósti, næstan hvörja ferð leingi — upp til 1 ár. V. m. ongatíð longur mjólk enn songartíðin vardi. Ikki havt bruna í bróstinum. Var í mars 1948 dagin eftir síðsta (t. e. 7da) burð, og áðrenn nýföðingurin var lagdur á bróstið, var við mandlustóran knykil omanvert í v. brósti. Rannsóknir vísti, at knykilin var leysliga festur við undirlagið, lá annars leysur og týðiliga avmarkaður á öllum síðum. Eingin eitlatroti undir hondini. Skorin stutt aftaná. Sjóneykur.: Carcinoma solidum. Doyði des. 1949 av fávökstri.

Eftir tí, ið omanfyri er greitt, hevði henda kvinnan (XI) krabbaknykilin í bróstinum ein part av tíðini, hon gekk við barni. Givið er, at v. bróst í nógv ár ikki hevði verið heilt sum frískt, men ógjörlikt er at siga, hvat orsøkin er til, at hon misti so skjótt mjólkina í hesum bróstinum.

Allir her nevndu 19 sjúklingarnir við krabbavökstri hava fingið amputatio mammæ c. exaeresis axillæ, undantikin sjúkl. í sjúkusögu VIII, har var longu ovseint at skera, tá ið sjúkan varð funnin. — Men enn er ein kona, sum við fyrstu rannsókn í 1933 var 28 ára gl., og sum vit mega siga nakað um. Í húðini oman fyri h. bróst var lítil knykil, sum hevði verið har í 2 ár. Hann varð tikin burtur, og sjóneykur. vísti melanosarcom. Tá ið orsök var til at halda, at hann mundi senda frávöktur inn í bróstið, varð bróstið tikið burtur og saman við tí eitlarnir undir hondini. Eingin

afturkoma öll hesi árini, sum liðin eru síðan. Krabbaknykiliðin sat ekki av fyrstuni í bróstinum, og hesin bróstaknykil hevur tí serstöðu. Taka vit hendan sjúkl. upp í krabbavöktur í bróstinum — men tað er neyvan rætt — fáa vit ikki 3 av 19 = 16 %, men 4 av 20 = 20 % frísk. Nú, í 1954, eru liðin 3 ár, síðan sjúkl. í sjúkusögu IX var skorin, og higartil er eingin afturkoma. Siga vit, at hon er frísk, og helst man tað vera, tí tá ið hon varð skorin, var eingin kentlarunnur at finna undir hondini, fáa vit 5 frísk av 20, t. e. 25 %.

Tvær av teim 19 kvinnunum við krabbavökstri í bróstinum hövdu, sum nevnt, sjúkuna í báðum bróstunum (sjúkusöga I og IV). Hjá aðrari byrjaði sjúkan í vinstra, hjá hinari í høgra brósti. Fýra og bert fýra av teimum 17 hövdu sjúkuna í h. brósti, men ikki færri enn 13 hövdu hana í v. brósti. Vælkent er, at krabbavöktur kemur tíðari í v. enn í h. bróst. *J. Clemmesen* ¹³⁾ ¹⁴⁾ sigur, at í Danmark er lutfallið 111:100. *Stern* ¹³⁾ gevur í Verona í 1842 töluni 139:100 (32:23). Her í Föroyum er munurin nógv störrí. Taka vit undan tær báðar, sum hövdu krabbavöktur í báðum bróstum, verður lutfallið 13:4 = 325:100. Taka vit tær við, og koyra tær hvörja í sín bólkin, fáa vit 14:5 = 280:100. — Óneyðugt at minna á, at töluni eru smá og og mega verða viðgjörd við varsemi.

8. TALVA

Hin pathologiska-anatomiska rannsóknin vísti:

Carcinoma solidum	8
Carcinoma medullare	1
Adenocarcinoma	2
Carcinoma scirrhusum in fibr. mammæ	1
Carcinoma intracaniculare	1
Carcinoma anaplasticum	1
Carcinoma	1

Mastitis chron. cystic. — Carcinoma incipiens	1
Fibroadenomatosis—carcinoma incipiens (adenocarcinoma mammæ gr. II—III)	1
Eingin rannsókn	2

Sarcoma (holdvöktur).

Tilsamans voru 8 tilburðir við hesari sjúku.

Yngstur av hesum sjúklingum var ung genta, sum doyði 13 ára gl. Hon hevði í v. fossa iliaca ein knykil so stóran sum kokusnöt, og sum í sær hevði hold, ið var líkt sarcom. Sjúkuavgerð við sjóneyku var »illkynjaður anaplastiskur knykil.«

Næstyngsti var unglingi við osteosarcom í vinstra knæsbótaleggi. Amputatio extr. inf. mitt á lærinum, men til einkis, hann doyði 9 mánaðir eftir fyrstu rannsókn 18 ára gl. — 16 ár seinni varð faðirin sjúkur av melano-sarcoma iridis sin. Eygað varð tikið burtur, men hann doyði 6 mánaðir seinni av frávökstri í livrini 58 ára gl.

48 ára gl. genta doyði av skjóttvaksandi frávökstri v. m, í kviðinum; frávökturinn kom frá holdvökstri í móðurmerki á v. leggi.

Í febr. 1951 doyði 56 ára gl. maður av frávökstri frá brósk-holdvökstri. Frávökturinn kom frá innasta kongi á 4. tá á v. fótí. Hann og 8 ára eldra systir hansara hildu fram ógviliga avgjört, at ið hvussu var síðan 10—11 ára aldur hevði táin verið breiðari enn sama tá á h. fótí. Í jan. 1942 datt steinur niður á tánna. Stutt eftir fór hon at vaksa enn meir á breiddina, og burturskurður evnaði ikki at steðga sjúkuni í at breiðast.

Í okt. 1943 varð 75 ára gl. maður av tilviljum varur við ein at vísa seg leysan knykil sum hassilnöt í h. lærkepping. Hann varð tikin burtur, og sjóneykur. vísti melano-sarcom. Stutt eftir voru sjúkdómseyðkenni fyri álvarsamari magasjúku. Bæði röntgenrannsókn og onnur sjúkurannsókn vístu krabbavöktur í maganum. Maðurinn doyði í des. 1945. Rönt-

genranns. í apríl s. á. vísti: »Á öllum myndunum sást brek á maganum, sum fevndi yvir bæði stóru og lítlu magabuktuttan íva krabbavökstur.« Melano-sarcomið í h. lækreppingkundi sjálvandi geva frávökstur hvar sum helst. Men, at hann skuldi halda seg so avmarkaðan til magan, er lítið trúligt. Mestu líkindi munnu vera til, at sjúkl. hefur havt tvey ymis slög av illkynjaðum vökstriuttan samband hvørt við annað: Melano-sarcom í h. lækrepping og krabbavökstur í maganum. Er hetta rætt, so verður deyðaatvoldin krabbavökstur í maganum, og tilburðirnir við krabbavökstri í maganum, verða at hækka frá '45 til 46. Vissa avgerð kunnu vit tó ikki taka.

34 ára gl. kvinna læt seg rannsaka í 1933, tí hon í fleiri mánaðir hevði kent sær knykil oman fyri kokubeinið og knykilin vaks stöðugt. Her var ein samur, treystur, slættur og týðiliga avmarkaður knykil, ikki eymur. Lívmóðirin varð skorin burtur supravaginalt. Í lívmóðirini vóru 3 smá fibrom við lívmóðurhálsin og omanfyri nevndi stóri knykil, sum var bláreyður og vág 1 kg; hann royndist at vera fibro-mysarcoma uteri. — Var frísk síðan.

Hitt síðsta av teim 8 fólkum við sarcom var kona, sum 28 ára gl. hevði melano-sarcom í húðini oman fyri h. bróst. Hon er nevnd í deildini um C. mammæ.

Heilt upp til hesa síðstu tíðina livdu og doyðu allra flestu fólkin í Eiðis læknadömi í teirri bygd, har tey sóu dagsins ljós. Fá skiftu bústað og fluttu til aðra av teim 16 bygdunum í læknadöminum, og enn færri finga sær fastan bústaðuttan fyri læknadömið. Hvør einstakur her hefur tí hópin av skyldfólki í föðibygð síni og í tí ökinum, sum læknin á Eiði røkir; sjálvandi eisini tey, sum fáa krabbavökstur. — Á 9. talvu eru tikin saman teir sjúkl. við krabbavökstri í maganum, sum hava brøður ella systrar við krabbavökstri í sama innvöli. Talvan fevnir bert yvir sjúkl., sum hövdu krabbavökstur í maganum og búðu í Eiðis læknadömi í tíðini 27/6 1920—26/6 1952, og sum hann, ið hetta skrivar, sjálvur hefur sæð.

9. TALVA

Systkin, sum doyðu av krabbavöktstri í maganum. Deyða-ár og aldur, tá ið deyðin kom, eru sett hjá.

- 2 brøður, sum doyðu 1923 (77ár) og 1942 (76 ár).
- 2 brøður, sum doyðu 1924 (35 og 38 ár).
- 2 brøður, sum doyðu 1928 (68 og 65 ár).
- 3 systrar, sum doyðu 1926 (74 ár), 1933 (69 ár) og 1938 (76 ár).

Hetta verða 9 (6 mf. og 3 kf.) av 45 = 20 % við krabbavöktstri í maganum, sum hövdu brøður ella systrar, ið doyðu av krabbavöktstri í sama innvöli. Sjálvandi kann tað vera av tilviljun, at tey vóru so nógv. Tá ið sjúka er so vanlig og so víða um, sum krabbavöktstur er, má hon av og á vera at hitta hjá systkjum og í serligum bólkum. Fánýtt er her at hugsa um ættarbregði; tíðin, sum her er viðgjörd — 32 ár —, er alt ov stutt til lílíkar rannsóknir. Men eisini ber til at hyggja at tilburðunum frá øðrum sjónarmiði.

Tey 6 mannfólkini búðu, tá ið teir doyðu, allir í teim bygdum, har teir vóru føddir. Teir hövdu allir verið giftir, havt børn, átt hús og havt egið húsarhald í mong ár, tá ið teir doyðu av krabbavöktstri í maganum. Um nú talan kann vera um, at báðir í tí einstaka brøðraparinum hava verið undir somu ávirkan, eini ávirkan, ið hevði við sær illvöktstur, má hetta hava verið á barna- og unglingaárunum, t. e. áðrenn teir giftust og fluttu úr barnaheiminum.

Tær triggjar systrarnar, sum doyðu av krabbavöktstri í maganum, búðu í trimum ymsum bygdum. Tær vóru allar giftar og áttu børn. Um her hevur verið felagsávirkan, sum hevði við sær krabbavöktstur í maganum, má hon eisini hava verið í tíðini áðrenn tær giftust, t. e. á barna- og ungdomsárum.

9. talva vísir nakað ógviliga merkiligt, men sjálvandi

er það ógviliga óvíst, at það hefur alment gylti: Um systkin doyggja av krabbavöksi í maganum, kemur deyðin til teirra á sama aldri at kalla. Teir báðir í 3 bröðrapörum og tær triggjar systrarnar fluttu ekki samstundis úr barnaheiminum. Lúririn (latenstíðin) kann tí neyvan vera eins langur innan hvönn einstakan ból. Örkymlingartíðin man eisini vera ymisk, men deyðin kemur kortini innan hvörja ætt sær, á at kalla sama aldri.

Ongar pathologiskar-anatomiskar kanningar vórðu gjörðar av knyklunum hjá hesum 9 mannfólkum og konu-fólkum. Vit vita tí ekki um vöksiririr í hvörjum bröðrapari vóru eins til byggnað — og sama er við teimum trimum systrunum.

Umframnt hesar 3×2 bröður eru enn 2 bröður, sum mega verða nevndir. Teir doyðu av krabbavöksi í baktarminum í 1936 og 1945 ávikavist 46 og 70 ára gl. Hesir báðir vóru eisini giftir og hövdu í mong ár havt egin hús og egið húsarhald. Hin yngri doyði fyrr, 9 ár undan hinum eldra.

Það eru fleiri enn hesir nevndu sjúklingar av teim 124 illvakstrarsjúklingum í tíðini 1920—1952, ið annaðhvørt vóru nær skyldir, ella á annan hátt stóðu hvör öðrum nær, men sum ekki hövdu sjúkuna í sama líkamsluti: Bróðir og systir komu fyri 2 ferðir og 2 systrar 1 ferð. Faðir og son hava vit 2 ferðir. Faðir og dóttur, móður og son 1 ferð. Móður og dóttur hava vit 1 ferð og eisini 2 hálvbröður 1 ferð. Bólkarnar: mann—konu—dóttur og móður—son—dóttur hava vit 1 ferð hvönn bólkinn. Hjún eru fimm ferðir. — Einstök av teim her nevndu eru eisini ímillum teirra, ið sett eru í 9. talvu. — Eini tvey av hesum oman fyri nevndu eru tikið við 2 ferðir.

A. Juul¹⁵⁾ nevnrir fleiri dømi uppá skyldskap og samlív teirra millum, sum í tíðini 1913—1922 doyðu av illvöksi á Aarhus-leiðini. Fólkatalið her var 40.000. Her vóru minni enn so so mong, sum í Eiðis læknadömi í 32 ára skeiðinum 1920—52. Miðaltalið var her 2256.

SUMMARY

In the 32 years from 27/6/1920 to 26/6/1952 there were 124 cases of cancer in the medical district of Eiði, Faroe Islands. The average population was 2256, giving 17,2 new cases per 10.000 inhabitants.

The 124 cases are given in Table I according to the location of the complaint and the outcome was that 101 of the 124 died of cancer. The mortality rate for cancer was thus 14 per 10.000 inhabitants. 3 other persons had cancer when they died, but this was not the cause of death. 7 were operated on for cancer, and were apparently free from it at death, though recidivity was still possible. 3 persons operated on for cancer were still living in June 1954. 2 of them without metastasis but recidivity and metastasis were still possibilities. At the end of the period there was 1 case of cancer in the district. Ten were cured. Persons were only considered cured if there were no recidivity or metastasis 5 years after the operation.

The fatal cases are shown on Table II according to age and sex.

Cancer cutis (facies). In 7 cases cancer began on the face. 1 of these was operated on in 1929 for cancer of the nose, in 1930 for cancer on the left temple, in 1932 for a cancerous induration on the forehead and in 1941 a cancerous swelling on the upper lip was removed. There will scarcely have been any connection between these growths.

Cancer labii inf. There are 2 men and 2 women with this form of the disease. The 2 men have been inveterate pipe smokers since youth. They were operated on in 1925 and 1922 aged 76 and 67 respectively. They had both had cancer of the lower lip once before. The first man had the original cancerous induration removed in 1909, the second in 1919. The sores were near the corners of the mouth; neither of them had cancer on the same side twice. One of the women too had been a confirmed pipe-smoker. Her tumour was removed in 1924, when she was 85 years old. In the case of the other woman, the cancer which appeared roughly in the middle of the lip seemed to have been caused by a loose tooth in the upper jaw, which for a long time had continually been striking that point on the lip where later an ulcer formed. It was removed in 1932, the patient being 66.

Cancer ventriculi. Not less than 45 suffered and died from cancer ventriculi, accounting for 45 % of all deaths and for 36 % of all cases. By far the greater number were women (27 as against 18 men). Up to the age of 65 there was about as many women as men, but after that age many more women than men.

Cancer vesicae felleae. 2 men died of this disease. Neither of them had quite natural gall bladders before the onset of cancer. The elder man was operated on in 1938, aged 58; he had had an attack of gall stones with jaundice in 1935. On being operated the gall bladder was found to be so hard that it was impossible to say if it still contained stones or not. The other patient was operated on for gall stones in 1927, when over 100 were over removed. He became a paratyphoid carrier in Nov. 1945. In 1948 he wished to be operated on for the removal of the gall bladder in the hope of getting rid of the paratyphoid bacilli. The operation revealed gall stones again and, quite unexpectedly, cancer vesicae felleae. He died the same year, aged 51.

Cancer mammae, occurred in 19 women, and caused the death of 13. 2 old women who were operated on died 2 and 9 months respectively after the operation of dementia senilis. They lived for too short a period for one to say whether they would have ever been cured. In the case of a woman operated on in 1951, it is still too early to pass judgement. 3 patients recovered. The women who had had children seem to have cancer at an earlier age than those who had had none. In no fewer than 11 of the 19 cases the cancer arose in the glands of the breast which had either been the seat of disease, often long before the onset of cancer, or were already otherwise abnormal. Table VI. 2 of the 19 had cancer in both breasts; in the case of one it began in the left breast gland, with the other in the right. Only 4 over the remaining 17 had the disease in the right breast, whereas 13 had it in the left. Pathologic anatomical findings are given in Table VIII.

8 cases of sarcoma, including the case of 1 man aged 56 who died in 1951 of chondrosarcoma metastasis. The disease began on the basic bone of the 4th toe on the left foot. This bone was in any case from the 10th or 11th year onwards wider than the corresponding one on the left foot. In 1942 it was struck by a piece of stone during blasting, after which the growth in question appeared.

From the foregoing it is apparent that time after time a purely mechanical action has provoked the outbreak of cancer, as with all 4 cases of *c. labii. inf.* (pipe and loose tooth) and with both cases of *c. vesicae felleae* (gall stones). The same can be said about one man with chondrosarcoma, whose disease was provoked through his being struck by a stone. To this may be added that a good quarter of the 19 cases of *c. mammae* had had mastitis in the same breast while in more than half of the 19 cases the breast gland was in some way abnormal.

BÓKMENTIR

1. Beretning om Den alm. danske lægeforenings cancerkomités virksomhed 1910—1911, bls. 47—72, Kbh. 1912.
2. *Faber, Knud*: Ventriklens sygdomme, lærebog i intern medicin, Bd. III, 1930.
3. *Andersen, Johs. V.*: Om behandling af de vigtigste carcinomer, Hosp. tid. 81: 337—357, 1938.
4. *Fenger, M.*: Nogle bemærkninger om cancer ventriculi, Hosp. tid. 75: 36—43, 1932.
5. *Oberling, Charles*: The riddle of cancer, bl. 19, London 1946.
6. *Fibiger, Johannes*: Nyere undersøgelser om de ondartede svulsters patogenese. Dansk med. selskabs forhandlinger Kbh. 1924. Bls. 15—36.
7. *Bang, Fridtjof*: Bidrag til studiet af kræftsygdommens klinik og patogenese. Kbh. 1924.
8. *Bull, P.*: Sygdomme i mammæ, lærebog i kirurgi. Bd. II 1922. Bls. 365.
9. *Eiken, Th.*: Om diagnose og behandling af mammasvulster. Jydsk med. selskabs forhandlinger 1925—1926. Bls. 29—38.
10. *Jensen, Ellen Vibeke*: Om maladie cystique de la mamelle (maladie de Reclus). Hosp. tid. 66: 761—772, 1923.
11. *Möller, Harald*: Om blødning fra papilla mammæ. Jydsk med. selskabs forhandlinger 1925—1926. Bls. 44—48.
12. *Espersen*: sí 11.
13. *Clemmesen, Johannes*: Om ætiologien til nogle kræftformer. Ugeskr. f. Læger 113: 1115—1123, 1951.
14. *Clemmesen, Johannes*: Ti års resultater fra et cancerregister. Nord. medicin 48: 1751, 1952.
15. *Juul, A.*: Maligne tumores forekomst i egnen omkring Aarhus (1913—22). Dansk med. Selskabs forhandlinger 1924, bls. 3—15.
16. Medicinalberetningen for Kongeriget Danmark 1921—1951.